

Paraules en la presentació del segon volum de la
Història de l'Institut d'Estudis Catalans,
d'Albert Balcells, Santiago Izquierdo i Enric Pujol
Josep González-Agàpito
5 de març de 2007

En concloure la lectura d'aquesta *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*, el lector s'adona que, a la manera d'aquelles *Històries* de Tàcit, per damunt dels episodis concrets, del caire i l'actuació dels seus gestors, aquesta és una història institucional on els autèntics protagonistes són l'Institut i els objectius per als quals va ser fundat.

De bell antuvi deixeu-me assenyalar que ens trobem davant d'una monografia que no respon al prototip de les històries que moltes entitats elaboren sobre si mateixes en l'avinentsa d'una fita assenyalada, com és el cas d'un centenari. Tots coneixem aquesta mena de cròniques panegíriques impreses sovint luxosament que ornem les publicacions de corporacions de tota mena. Aquest no és el cas. Fins i tot, formalment és un llibre més d'una col·lecció de recerca històrica: el número 72 de les «Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica». És a dir, un llibre d'investigació i estudi. Aquest fet, per si sol, ja conté un missatge prou clar d'on venim i de l'Institut que aspirem a ser.

Per a portar a terme una síntesi com aquesta és prou evident que els autors han hagut d'encarar-se amb un volum de dades i d'informació molt considerable que sols en part apareix reflectit en l'aparat crític de l'obra.

La monografia ens permet copsar l'ofec en què va sumir la dictadura franquista l'Institut d'Estudis Catalans, dins la política de genocidi cultural a què sotmeté la cultura catalana, especialment en el marc del Principat. I, així mateix, com fou de determinant la resposta de la societat civil per a la supervivència de la nostra acadèmia, malgrat les estretors i dificultats de la postguerra, i el desencís i la crisi que significà la consolidació del franquisme gràcies al decidit ajut dels Estats Units i la guerra freda.

Paga la pena recordar, a través de les planes del primer capítol, la tasca dels membres de l'Institut que des de l'exili interior no renunciaren a mantenir els treballs i la presència de la corporació acadèmica com a senyal de la pervivència de la nostra

cultura, entre els quals destaca la portada a terme per Ramon Aramon. Cal remarcar el treball dels autors per a confegir aquesta etapa de la història de l'Institut per les dificultats derivades d'una escassa documentació escrita i el règim de censura sobre totes les publicacions. Són especialment suggerents les planes dedicades a interpretar les preses de posició enfront del sistema. O les que examinen la complexa relació de l'Institut amb el Consell Superior d'Investigacions Científiques, refundació franquista de la Junta para la Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas, fundada també fa cent anys, el 1907. O les dedicades al teixit de gestions a la percaça del reconeixement legal i la devolució de la nostra seu, tot mirant, malgrat les dificultats econòmiques, de preservar la pròpia identitat i evitar la submissió a un organisme provincial franquista. O la problemàtica per a mantenir el paper normatiu en el terreny de la llengua. O les relacions amb la universitat.

Tot i la semiclandestinitat i les dificultats econòmiques, la tasca de l'Institut era prou eficient, com prova la documentació aplegada pels autors sobre la visió franquista de la nostra institució, com ara els informes de la Diputació de Barcelona, o les dues vegades que el màxim òrgan polític franquista, el Consejo Nacional del Movimiento, se n'ocupà. Són especialment importants el report que el «consejero» Martí de Riquer va fer el 1962 sobre la situació de la cultura catalana i sobre l'Institut i l'informe al Consejo d'Enrique Ramos Fernández, del 1971, favorable a reconèixer l'Institut com a reial acadèmia, referències aplegades per Santacana a la seva monografia sobre l'esmentat Consejo. També els intents de reconeixement en l'època aperturista del ministre Josep Lluís Villar i Palasí, que es frustraren el 1973 amb el repunt del sector més immobiliari del franquisme, que portà al cessament del ministre.

He parlat fa uns moments del concurs de la societat civil catalana en el manteniment de l'Institut. Aquest és un aspecte a destacar en la monografia. S'hi posa en relleu el paper determinant d'un sector de la burgesia catalana durant el primer franquisme. Després, el que significà el suport econòmic i material d'Òmnium Cultural i, també, l'ampliació i la popularització del sosteniment de la nostra acadèmia durant la segona meitat de la dictadura.

L'agudesesa de l'anàlisi dels autors es fa ben palesa en les planes dedicades a examinar l'evolució i expansió de les societats filials i la seva crisi a partir dels primers anys seixanta. O en el resseguiment i la valoració de les dures crítiques a l'Institut aplegades en les actes del Congrés de Cultura Catalana en els primers anys de la transició.

Si la història, i especialment la més immediata, és una de les claus per a entendre el present, jo convidaria a llegir, a estudiar, l'anàlisi que conté el llibre sobre la transformació de l'Institut des del 1978, a mesura que es restableix la democràcia. Són uns anys decisius per a redefinir l'Institut en la nova etapa que s'enceta, i és una època clau per a la conformació de la nostra institució a la nova realitat política, social i cultural. En aquesta part es podria recórrer més sovint al testimoniatge i les vivències dels membres que contribuïren a aquest procés, no sempre fàcil, des de diversos àmbits. I també d'altres agents del camp de la política, l'economia i la cultura.

El sentit noucentista d'*obra ben feta* del llibre d'Albert Balcells, Santiago Izquierdo i Enric Pujol implica abordar la història de la nostra institució des del necessari sentit crític, amb tota la plenitud del terme grec. Comentava a l'inici de les meves paraules que aquesta no és, sortosament, una mirada històrica d'autocomplaença, sinó un exercici de responsabilitat. Una lectura basada en una anàlisi rigorosa de les fites assolides, les adquisicions i les consecucions. També dels dèdals i les dificultats que ha hagut d'afrontar la nostra entitat acadèmica, així com els dubtes i les contradiccions. És, evidentment, una de les lectures possibles.

Els autors han il·luminat la cloenda del llibre amb un convit a tenir una actitud crítica, alguns dirien filosòfica, enfront de la realitat. Una invitació a l'examen de l'actualitat de l'Institut, que no podem fer pas ahistòricament, ja que la història conté moltes de les claus que han construït, com he dit, el present de la nostra institució.

Com es mostrava ja en el primer volum de l'obra que avui presentem, l'Institut d'Estudis Catalans va néixer, ara fa cent anys, com un dels fruits més saborosos de l'ambiciós projecte de reconstrucció nacional, modernització i regeneració social que coneixem com a Noucentisme. Era una resposta en el camp de l'alta cultura als desafiaments socials, polítics, econòmics, tècnics, pedagògics i culturals que havia d'encarar el país i la seva gent en la nova i complexa societat sorgida de la industrialització. Ara també som davant d'una nova societat emergent que ens planteja unes noves demandes.

Un home savi —és a dir, que uneix la intel·ligència a la prudència— de la meva Secció, Pere Lluís Font, explica a qui el vulgui escoltar que la millor contribució que podríem fer al Centenari de l'Institut d'Estudis Catalans és convocar una reflexió sobre el que ha estat, el que és ara i com ha de ser l'Institut d'Estudis Catalans per a afrontar els reptes de la societat del segle XXI, en profunda transformació. Aquesta *Història de l'Institut d'Estudis Catalans* ens ofereix les coordenades històriques de la nostra

situació actual, des d'on podem arrencar, de manera comprensiva i lúcida, aquest replantejament en una societat sotmesa a una profunda crisi de transformació. Tenim la sort de viure temps complicats i difícils, i, per això mateix, interessants i intensos de viure.

Albert Balcells, Santiago Izquierdo i Enric Pujol enceten aquesta reflexió i ens proporcionen unes notes intel·ligents amb què abordar-la.

Moltes gràcies per la vostra atenció i felicitats als autors i a la Secció Històrico-Arqueològica per aquesta producció que ja és, des d'ara, una obra de referència per la seva riquesa i el seu plantejament.